

Карпенко О. В.
кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри інформаційної політики та електронного врядування
Національної академії державного управління при Президентові України,
старший науковий співробітник
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського,
Самчук Л. І.
завідувач відділом наукової інформаційно-бібліографічної
діяльності
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського,
Бжеська Е.Є.
бібліограф
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

ТЕНДЕНЦІЇ НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ ПОЗА МЕЖАМИ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

***Анотація.** На основі наявної джерельної бази проаналізовано особливості реалізації національних систем надання освітніх послуг у Республіці Білорусь, а також їхнє реформування шляхом здійснення державної політики поза межами Болонського процесу. Узагальнено позитивні та негативні наслідки білоруського шляху розвитку системи вищої освіти.*

***Ключові слова:** Кодекс Білорусі про освіту, Болонський процес, академічні свободи, рівень інституційної автономії.*

Болонський процес визначається академічною світовою громадськістю як потужний інтеграційний інструмент всієї системи вищої освіти країн об'єднаної Європи. Однак, на сьогодні чи не єдиною серед східноєвропейських країн, що перебуває поза цим процесом є Республіка Білорусь. На відміну від Литви, Латвії, України, Молдови, Російської Федерації та Естонії, які знаходяться на різних етапах інтеграційного впровадження, у Республіці Білорусь вибудовано іншу політику щодо формування цілісної системи державного управління всіма процесами, які пов'язані з наданням освітніх послуг. Особливості білоруського досвіду досліджуються у даній науковій роботі.

Метою статті є аналіз іноземних та вітчизняних джерел з питань надання освітніх послуг в контексті реформування вищої школи Республіки Білорусь поза межами Болонського процесу.

Республіка Білорусь, що отримала самостійність у 1991р., успадкувала радянську систему вищої освіти з її централізацією управління і розміщення вузів, державним фінансуванням і плануванням прийому до вищої школи, уніфікацією організаційної структури навчальних закладів, стабільністю завдань, форм і методів навчання, високим рівнем кваліфікації викладачів,

оптимальним співвідношенням чисельності студентів і викладачів. Після того як в 2003 р. Російська Федерація, а в 2005 р. Україна підписали Болонську декларацію, Білорусь, залишається єдиною неприєднаною країною в постсоціалістичній східній Європі. Отже, у ставленні до уніфікації європейської галузі вищої освіти, ініційованої в Болоньї, білоруси солідарні з колишніми радянськими республіками Середньої Азії.

Проректор з наукової роботи Республіканського інституту вищої школи І. В. Тітович у своїй публікації здійснив екскурс в історію участі Республіки Білорусь в Болонському процесі. Він зазначає, що офіційною точкою відліку включення Білорусі в процес формування Європейського простору вищої освіти можна вважати приєднання країни до Лісабонської Конвенції про визнання кваліфікацій у Європейському регіоні. У 2003 р. делегація Міністерства освіти Республіки Білорусь в якості спостерігачів взяла участь у Берлінській зустрічі міністрів освіти держав-учасниць Болонського процесу. У 2008 р. питання включення Республіки Білорусь в Болонський процес обговорювалося на нараді у заступника Прем'єр-міністра Республіки Білорусь А. В. Кобякова. Найбільш інформаційно насиченим і активним періодом в процесі включення Республіки Білорусь у формуванні Європейського простору вищої освіти стали 2009–2010 рр., зокрема встановлення МЗС Білорусі контактів з європейськими структурами, керуючими Болонським процесом (2008 р.), участь у 8-му засіданні Комітету управління вищої освіти і досліджень (м. Страсбург), де вперше було озвучено позицію Білорусі про можливість приєднання до Болонського процесу (2009 р.) з формуванням пакету інформаційно-організаційних матеріалів та заявки для направлення у Секретаріат Болонського процесу (однак рішення про його направлення прийнято так і не було, після проведення наради Президентом Республіки Білорусь з питань розвитку вищої школи та доцільність приєднання Білорусі до Болонського процесу) [29].

Натомість, в 2011 р. засновано Громадський Болонський комітет для забезпечення широкої громадської участі в інтернаціоналізації та лібералізації білоруської вищої школи, який у подальшому: здійснює моніторинг стану і змін у вищій освіті країни; розробляє пропозиції щодо реформування вищої школи, спрямовані на зближення з цілями, цінностями та основними напрямками політики Європейського простору вищої освіти; визначає «дорожню карту» інтеграції вищої освіти Республіки Білорусь в Болонський процес, готує проекти нормативно-правових актів тощо. Комітет мав намір спонукати білоруську владу піти на реформування вищої освіти.

Результатом колективної роботи експертів Громадського Болонського комітету є Біла книга, в одному з тематичних збірників якої проаналізовано стан і перспективи приєднання білоруської вищої школи до Європейського простору вищої освіти (далі – ЕПВО). У 2012 р. спроба вступу Білорусі до ЄПВО закінчилася невдачею. Саміт міністрів освіти країн-членів ЄПВО не став розглядати заявку білоруського Міністерства освіти через те, що вища школа Республіки Білорусь

не відповідає вимогам щодо кандидатів на приєднання до Болонського процесу. У відповіді Болонського секретаріату зазначалося, що головною перешкодою на шляху до ЄПВО є конфлікт білоруських і європейських академічних цінностей. Насамперед, це стосується стану справ з академічною свободою, рівнем інституційної автономії та участю студентів в управлінні вищою освітою. Оскільки визнання основоположних цінностей, цілей і напрямів освітньої політики ЄПВО є умовою вступу країни в Болонський процес, вирішено дати Білорусі час для модернізації вищої школи і повернутися до білоруського питання на саміті міністрів освіти в 2015 р. [3, с. 4].

У 2011 р. з прийняттям «Кодексу Республіки Білорусь про освіту» почалася модернізація нормативно-правової системи регулювання освітніх відносин. Була проведена інвентаризація всіх нормативних документів, усунення множинності по близьких питань, визнання частини документів такими, що втратили силу. Республіка Білорусь стала першою країною на пострадянському просторі, де правове регулювання системи освіти здійснюється Кодексом, який визначає відповідну державну політику, що ґрунтується на *принципах*: пріоритету освіти; пріоритету загальнолюдських цінностей, прав людини, гуманістичного характеру освіти; гарантії конституційного права кожного на освіту; забезпечення рівного доступу до отримання освіти; обов'язковості загальної базової освіти; інтеграції у світовий освітній простір при збереженні і розвитку традицій системи освіти; екологічної спрямованості освіти; підтримки та розвитку освіти з урахуванням завдань соціально-економічного розвитку держави; державно-громадського характеру управління освітою; світського характеру освіти [12].

Якість освіти в Республіці Білорусь на всіх стадіях навчання забезпечується:

- високим рівнем професіоналізму педагогічних кадрів;
- впровадженням сучасних інноваційних та інформаційних технологій у процес навчання;
- оперативним оновленням змісту освіти, з урахуванням сучасного розвитку у світовій практиці;
- соціальною підтримкою учнів, нормативно-правовою базою, відповідної сучасним вимогам, матеріально-технічним та навчально-методичним забезпеченням;
- вихованням молоді в дусі громадянськості й патріотизму.

В Республіці Білорусь в 2012 р виконуються 102 державні програми економічного розвитку, більшість з яких реалізуються до 2015 року. Кожна програма прямо або побічно зачіпає питання підготовки кадрів для відповідної галузі економіки, освіти, науки і культури, охорони навколишнього середовища. Зокрема це: Програма соціально-економічного розвитку Республіки Білорусь на 2011–2015 рр. [25], Програма діяльності Уряду Республіки Білорусь на 2011–2015 роки [24], Національна стратегія сталого соціально-економічного розвитку Республіки Білорусь на

період до 2020 р. [20], Державна програма розвитку вищої освіти на 2011–2015 роки [6].

Реформа сучасної вищої освіти в країнах Європи пов'язана із заходами щодо адаптації до нових соціальних, економічних, демографічних умов, пов'язаних з процесами соціально-економічних перетворень і глобалізацією світової політики та економіки. Актуальність реформування освіти Республіки Білорусь полягає у використанні зарубіжного досвіду розвитку менеджменту та впливу на процес управління якістю вищої школи в контексті реформування вищої освіти в Республіці Білорусь. Роботи з удосконалення систем управління якістю освіти у вузах і їх оцінці ведуться в усьому світі за трьома основними напрямками: ліцензування, атестація, акредитація вузів; подання матеріалів за системою якості на премії урядів різних держав у сфері якості; впровадження міжнародних стандартів та сертифікація вузівських систем управління якістю на відповідність вимогам міжнародного стандарту ISO 9001:2008 [27].

У дослідженні науковців Гродненського державного університету ім. Янки Купали Ю. Е. Белих та Т. А. Пивоварчик аналізується система управління якістю освіти у вузах Республіки Білорусь. Підвищення якості вищої освіти – один з найважливіших пріоритетів освітньої політики країни. Автори виділяють три основних напрями у сформованій сьогодні системі управління якістю освіти:

– зовнішній контроль якості освіти, який здійснює Департамент контролю якості освіти. В освітній сфері Республіки Білорусь стійким є нормативний підхід, який гарантує підтримку якості вищої освіти на рівні не нижче встановлених норм, вимог, стандартів. Однак автори вважають, що найбільш прогресивною є концепція відповідності якості освіти перспективним вимогам особистості, суспільства, держави, яка надає можливість організувати навчальний процес таким чином, щоб випускник був в змозі швидко адаптуватися до постійно змінюваних умов праці й життя;

– вдосконалення форм і процедур вимірювання та контролю якості компетенцій студентів на основі інноваційних освітніх технологій. Освітній процес у ВНЗ країни стає все більш орієнтованим на всебічний розвиток особистості студента, що спричиняє зміни в освітніх технологіях, зокрема впровадження комплексних контрольних робіт ректорату, апробація та впровадження різноманітних варіантів реалізації індивідуальних освітніх траєкторій тощо.

– впровадження внутрішньовузівських систем менеджменту якості. В 2008 році прийнято рішення Міністерства освіти республіки Білорусь про обов'язкову розробку та впровадження університетських систем менеджменту якості з їх сертифікацією до 2010 р. Система менеджменту якості дає очевидні переваги: з одного боку – підвищення керованості вузу і ступенем впливу керівництва на всі внутрішні процеси, з іншого – зміцнення репутації університету в зовнішньому середовищі [4, с. 16–18].

У Білорусі співвідношення студентів до загальної чисельності населення одне з найвищих у Європі. Вища освіта в республіці є престижна і доступна. Професійну і наукову підготовку студентів здійснюють як державні, так і приватні вищі навчальні заклади різних типів: класичні університети; профільні університети та академії; інститути; вищі коледжі [19, с. 95].

Дослідження ступеню наступності системи вищої освіти Республіки Білорусь з попередніми соціалістичними інститутами здійснювали у своїй роботі доценти Брестського державного університету ім. О. С. Пушкіна О. В. Петровська та М. О. Петровський. Стосовно вищого ступеня освіти державну політику Білорусі, котра володіє вельми скромним бюджетом і відчуває хронічний дефіцит фінансових коштів, характеризує згортання фінансової підтримки. Такий підхід означає перенесення центру ваги платних освітніх послуг у державні вузи. У державних вузах на платній основі в 2008/2009 навчальному році навчалося 59% студентів [23, с. 6–7].

В першій половині 1990-х років в країні з'явилися перші недержавні вузи, кількість яких в 1995/1996 рр. досягла 20, але в 2000 р. їх кількість скоротилася до 14, а в 2013 р. залишилось 9. У 2007/2008 рр. в приватних вузах навчалося 58 тис. студентів, в 2010/2011 рр. – 60 тис., а в 2012/2013 рр. – 51 тис. Питома вага студентів приватних вузів в загальному числі білоруського студентства менше 12%. Недержавні вузи мають нижчий статус у порівнянні з державними: розвивають переважно заочні форми навчання, не готують наукові кадри і магістрів [26, с. 188]. Таким чином, незважаючи на закріплення в Кодексі Білорусі про освіту двох форм власності на вищі навчальні заклади, явна перевага в країні віддається державній.

Для Республіки Білорусь важливим є впровадження заходів з модернізації системи вищої освіти, для того, щоб мати реальну можливість отримання повноправного статусу в європейському освітньому просторі. Слідуючи закликам Болонської Декларації про інтеграцію до Європи у сфері освіти, в республіці почався процес гармонізації архітектури вищої освіти та приєднання до створення єдиного простору освіти в Європі.

Професор Національного дослідного технологічного університету «МІСіС» В. І. Байденко у дослідженні, підготовленому в рамках роботи міжнародної дослідницької групи з порівняльних досліджень систем і освітніх стандартів вищої освіти держав-учасників СНД зокрема наголошує, що реформування вищої освіти в Білорусі по ряду ключових позицій збігається з перетвореннями в національних системах вищої освіти країн-учасниць Болонського процесу. У 2007 р. відповідно до Закону Республіки Білорусь «Про вищу освіту» [21] (діяв до 2011 р. до прийняття Кодексу про освіту) встановлена двоступенева структура вищої освіти. Перший ступінь передбачає підготовку дипломованих фахівців для реального сектору економіки та бюджетної сфери. Її тривалість від 4 до 6 років залежно від специфіки і складності професії. На другому шаблі вищої освіти в магістратурі формуються навички науково-дослідної та науково-педагогічної роботи, відбувається

підготовка кадрів вищої кваліфікації управління і створення умов для навчання в аспірантурі та здобуття наукового ступеня. Післявузівська освіта веде до отримання ступенів кандидата і доктора наук [2, с. 48].

Оновлення змісту здійснюється через нові освітні стандарти, узгоджені з представниками ринку праці. В основу освітніх стандартів нового покоління покладено принцип компетентнісного підходу з орієнтацією на кінцевий результат. Відзначається також, що академічна громадськість Білорусі стурбована тим, що ряд положень Болонської декларації в умовах глобалізації не сприяє захисту національних інтересів. У 2012/2013 і з 2013/2014 н. р. навчання скоротилося з 5 до 4 років по 107 спеціальностям, з 5 до 4,5 років – по 55 спеціальностям, з 4,5 до 4 років за 12 спеціальностями – в основному економічного, управлінського, педагогічного, гуманітарного профілів і деяких спеціальностей техніко-технологічного профілю. Особливу ініціативу проявили Академія управління при президентові Республіки Білорусь і Білоруський університет культури і мистецтва. Вони перейшли на чотирирічний термін навчання з 2012 р. Кількість навчальних годин в університетах скорочено, але фінансування залишиться в колишніх рамках, за рахунок збільшення кількості годин, відведених на наукові дослідження та наукове керівництво [8]. Технологія освіти вдосконалюється навіть без урахування скорочення терміну навчання. Тому викладачам, які звикли просто передавати студентам напрацьований матеріал, доведеться міняти свої підходи до педагогічного процесу [30, с. 246].

Авторський колектив – члени Громадського Болонського комітету, С. С. Ветохін, О. В. Граблевський, В. О. Дунаєв, А. В. Лаврухін, О. О. Савко визначають Болонський процес, як єдиний шлях до модернізації системи вищої освіти Білорусі. Підготовлені ними дослідження сприятимуть формуванню адекватного розуміння цілей, цінностей та основних напрямів Болонського процесу у студентів, батьків, роботодавців і викладачів, а також залученню білоруських стейкхолдерів у процес реформування в якості активних учасників модернізації системи вищої освіти Республіки Білорусь [5].

Актуальність реформування освіти у Республіці Білорусь полягає у використанні закордонного досвіду розвитку управління якістю освіти вищої школи в контексті Болонського процесу у Європі. Г. Я. Житкевич та Г. І. Коктиш основними завданнями управління вищою школою Республіки Білорусь на найближчу перспективу вважають:

- забезпечення оптимізацією структури спеціальностей вищої освіти з урахуванням потреб економіки та соціальної сфери;
- зміцнення зв'язку вищої освіти з фундаментальною та прикладною наукою, розвиток наукових шкіл;
- розвиток двоступеневої системи підготовки фахівців з вищою освітою;

- подальше вдосконалення організації навчально-виховного процесу в вузах, роботи з талановитою молоддю;
- забезпечення більш динамічного розвитку платних освітніх послуг, у тому числі за рахунок залучення для навчання іноземних громадян [9, с. 161].

Відповідно до Програми переходу на диференційовані терміни підготовки фахівців з вищою освітою в Республіці Білорусь на 2005–2010р. розроблено систему стандартизації вищої освіти першого і другого ступеня. У 2008 році завершилася розробка освітніх стандартів нового покоління за спеціальностями першого ступеня вищої освіти. З 2008/2009 н.р. у всіх вищих навчальних закладах Республіки Білорусь на першій ступені почали реалізовуватися освітні стандарти другого покоління. Наприкінці 2011 р. Республіканським інститутом вищої школи за завданням Міністерства освіти була завершена розробка Макета освітнього стандарту вищої освіти другого ступеня (магістратури). До початку нового 2013/2014 н. р. оновлено структуру підготовки спеціаліста та впроваджено освітні стандарти третього покоління, засновані на компетентнісному підході та системі залікових одиниць. Розроблено та затверджено освітні стандарти по 365 спеціальностям I ступеня і 35 – II ступеня вищої освіти [17; 18], покликані забезпечити інноваційний шлях розвитку вищої школи, збільшити в змісті освіти обсяг практико-орієнтованих знань, впроваджувати інноваційні технології навчання, підвищувати роль самостійної роботи студентів, зміцнювати взаємодію вищих навчальних закладів з організаціями-замовниками кадрів, підвищувати ефективність менеджменту освіти. Особливістю макета освітнього стандарту вищої освіти I ступеня (третє покоління) є введення кодифікації компетенцій, узгоджених з ФОГС (Федеральний державний освітній стандарт) третього покоління Російської Федерації, а також найменування і рівні вищої освіти Білорусі співвіднесені з Міжнародною стандартною класифікацією освіти.

Як зазначають білоруські та російський науковці А. В. Макаров, В. Т. Федін і М. І. Максимов головною відмінною особливістю вищевказаних стандартів першого і другого ступеня вищої освіти є компетентнісний підхід (компетентнісна модель) у підготовці випускників закладів вищої освіти. Підготовка спеціаліста повинна забезпечити формування наступних груп компетенцій: академічних, соціально-особистісних та професійних [16, с. 11–14].

У 2009 році розроблено, затверджено та введено в дію оновлений варіант Загальнодержавного класифікатора Республіки Білорусь «Спеціальності та кваліфікації» [22]. Освітні стандарти оновлюються в Республіці Білорусь один раз на п'ять років з метою врахування накопиченого досвіду при реалізації стандартів, внесення відповідних коректив у діючі моделі підготовки фахівців, оперативного реагування на процеси соціально-економічного розвитку країни.

В аналітичній доповіді [19], присвяченій проблемам національної системи та освітніх стандартів вищої освіти в Республіці Білорусь, на основі нормативно-законодавчих документів, статистичних даних, результатів досліджень представлено аналіз ключових питань розвитку вищої освіти, її стандартизації. Численні аспекти вищої освіти Республіки Білорусь розглядаються відповідно з міжнародними тенденціями модернізації вищої освіти. Зокрема це стосується впровадження Європейської системи переносу та накопичення кредитів (ECTS). У республіці Білорусь при розробці переведення 10-ти бальної шкали оцінки знань і компетенцій студентів вищих учбових закладів Республіки Білорусь в Європейську систему перенесення і накопичення кредитів (ECTS) здійснено аналіз західноєвропейських градаційних систем оцінювання [19, с. 68]. В аналітичній доповіді зазначено, що магістратура орієнтована на підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів. Студенти, які навчаються в магістратурі, складають кандидатські іспити. Передбачається, що підвищений рівень складності програм магістратури дозволить сформувати інтелектуальну еліту для роботи в науці. Обговорюється також питання про поглиблену магістерську підготовку для практичної професійної діяльності. Як і раніше зберігаються традиційні аспірантура та докторантура. Навчання ведеться за більш ніж 200 науковим спеціальностям. Перевага гадається технічним (25%), економічним (16%) і педагогічним (14%) наукам [19, с. 52–53].

У Республіці Білорусь складається концептуально-методологічна основа національної системи освітніх стандартів вищої освіти нового покоління, яка характеризується компетентнісним підходом до змісту підготовки фахівців, впровадженням прогресивних інновацій, що включають модульно-кредитні системи, 10-бальну шкалу оцінок з використанням комп'ютерного тестування. Підвищується частка самостійної роботи студентів у навчальних планах спеціальностей, у змісті вищої освіти розширюються і зміцнюються міждисциплінарні зв'язки [19, с. 122].

Реорганізації останніх років в білоруській системі вищої освіти спрямовані на те, щоб обов'язкові курси блоку соціально-гуманітарних дисциплін складала не більше 14–18% загального обсягу навчального навантаження, а частка дисциплін, безпосередньо формуюча компетенції професіонала, зростала. Скорочується і викладання іноземних мов. Домінуюче положення по профілю освіти займає блок «Комунікації. Право. Економіка. Управління. Економіка і організація виробництва». Близько 40% студентів у 2012/2013 н. р. навчалося на спеціальностях вищезазначеного профілю освіти [26, с. 190].

Реформи у вищій освіті пов'язані зі зміною структури курсу та академічних ступенів, введеної модульної побудови навчальних програм, системи переказу кредитів і визнання кваліфікацій, заохочення академічної мобільності. Інтернаціоналізація освіти стала частиною адміністративної системи і єдиних програм навчання в багатьох університетах [9, с. 160–163].

Окремої уваги заслуговує питання підготовки педагогічних кадрів в республіці, оскільки значення і роль педагогічної освіти у житті сучасного суспільства невпинно зростає. В 90-х рр. 20 ст. вища школа стала головним інститутом підготовки вчителів для загальноосвітніх шкіл. В 1999 р. у вищих навчальних закладах за спеціальностями педагогічного профілю було підготовлено 15 тис. спеціалістів. Період з 2002 по 2013 р. характеризується коливанням числа випускників – від 9 до 11 тис. [26, с. 191].

Питання становлення, сучасного стану та напрямів розвитку системи вищої педагогічної освіти в Білорусії піднімають у своїх публікаціях науковці Брестського державного університету Строчук М. С. та Жук О. Л. В 2000 році в Білорусі були визначені концептуальні основи подальшого розвитку педагогічної освіти, які передбачають формування багаторівневої системи безперервної педагогічної освіти, оновлення вмісту підготовки кадрів педагогічного профілю, приведення його у відповідність з вимогами часу. Сьогодні вища педагогічна школа республіки є системою професійної освіти, що сповна склалася: підготовку педагогів з вищою освітою здійснюють 3 профільних педагогічних університети, 7 класичних університетів, вищий педагогічний коледж. Структурні зміни в системі педагогічної освіти об'єктивно пов'язані із загальними тенденціями модернізації національної системи освіти, процесами, що відбуваються в соціально-економічному, духовному життю суспільства, прагненням Білорусі до інтеграції в світовий освітній простір. Створена нова інфраструктура педагогічних учбових закладів значно розширює можливості вибору шляхів здобування освіти. Перспективною основою розвитку змісту педагогічної освіти є модель особистісно-орієнтованого, інноваційного навчання, спрямованого на створення різноманітних освітніх програм, побудованих на учбово-дослідницькому принципі [28, с. 165-166].

Жук О. Л. акцентує увагу на необхідності реалізації компетентнісного підходу в вищій педагогічній освіті, і основними принципами реалізації цього підходу, уточнюючи його сутність, вважає:

- взаємозв'язок з гуманізацією освітнього процесу забезпечує особистісно-розвиваючий характер професійної підготовки та ефективну самореалізацію і саморозвиток студента;
- міждисциплінарність і інтегративність, що передбачає змістовно-технологічну інтеграцію дисциплін соціально-гуманітарного, природничого, загальнопрофесійного та спеціального блоків професійної підготовки та їх зв'язок з майбутньою соціально-професійною діяльністю випускника;
- змістовно-технологічна спадкоємність навчання і виховання студентів, що забезпечує єдність і узгодженість педагогічних вимог і засобів, спрямованих на розвиток у студентів

продуктивного стилю мислення і діяльності, особистісних якостей, що визначають сутність сформованих компетенцій;

– діагностування, що означає поетапне виявлення ступеня сформованості компетенцій допомогою певного діагностично-критеріального апарата [10, с. 100–101].

У класичних і технічних університетах вводиться обов'язкова психолого-педагогічна підготовка студентів у рамках циклу соціально-гуманітарних дисциплін. Формується система неперервної педагогічної освіти, що включає педагогічні класи, педагогічні гімназії на рівні загальної середньої освіти; педагогічні коледжі на рівні середньої спеціальної педагогічної освіти; першу і другу (магістратура) ступені вищої педагогічної освіти; фундаментальну наукову освіту, що включає аспірантуру, докторантуру, а також додаткову освіту за програмами підвищення кваліфікації та перепідготовки працівників освіти. Глобалізація та інформатизація, інтелектуалізація виробництва, інтеграційні процеси у сфері освіти визначили ряд напрямків модернізації вищої освіти Республіки Білорусь, у тому числі педагогічного. Серед них перехід на двоступеневу систему підготовки кадрів; інтеграція середньої спеціальної освіти з вищою; підвищення якості освіти; посилення виховує функції професійної підготовки майбутнього педагога, спрямованої на його саморозвиток і сприяє формуванню готовності до виховання підростаючого покоління в нових умовах; розширення підготовки кадрів з педагогічних спеціальностей в непрофільних вузах. Педагогічна підготовка спрямована на розвиток у студентів соціально-особистісних компетенцій і базується на оновленні змісту психолого-педагогічних дисциплін, освоєнні студентами змісту педагогічної освіти через активні форми і методи навчання, розширенні обсягу керованої самостійної роботи студентів [11, с. 38–39].

Висновки. Зазначимо, для країн ЄС у процесі реформування системи вищої освіти важливим є дотримання академічних свобод, університетської автономії та громадської участі в управлінні університетами. Саме неповне втілення цих імперативів в Республіці Білорусь й стало перешкодою для підписання нею Болонської декларації. Хоча упродовж 2012 р. й внесено необхідні зміни до Кодексу про освіту (ухваленого 13 січня 2011 г), суть яких, у наближені білоруської системи вищої освіти до стандартів академічного процесу країн, що входять в Європейський простір вищої освіти, але в 2012 році питання про приєднання Білорусі до Болонського процесу було остаточно знято з порядку денного. Європейська робоча група Болонського процесу прийшла до висновку про неготовність країни [1]. Серед іншого, мова йшла й про те, що білоруські власті могли б «використовувати членство в єдиному європейському просторі як визнання їх політики в сфері вищої освіти». Перетин уявної лінії, за якою починається Болонський процес, не гарантує Білорусі поліпшення якості освіти без її модернізації. Однак перетворення, проведені сьогодні в національній системі вищої освіти країни, відповідають

тенденціям розвитку освіти в Європі і в світі, зокрема ідеям і принципам Болонського процесу. Модернізація здійснюється на тлі загальносвітових викликів: зростання масовості вищої освіти, її комерціалізації, інформаційної глобалізації.

Сподіваємось, що проведений аналіз вітчизняної та зарубіжної джерельної бази наукових праць з питань сучасного реформування державного управління освітніх послуг Республіки Білорусь стане важливим доробком сучасним вченим педагогічної науки у подальших дослідженнях.

Література

1. Освіта в Білорусі. Європейська Болонська система – проблеми, модернізація, досвід [Електронний ресурс] // Zrada.org. – Електрон. дані. - 2014. - Режим доступу: <http://zrada.org/suchasnist/27-ocvita-molod/711-osvita-v-bilorusi-evropejska-bolonska-sistema-problemi-modernizatsija.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 5.05.14.

2. Байденко, В. И. Некоторые тенденции развития систем высшего образования в странах СНГ / В. И. Байденко // Высш. образование в России. – 2010. – № 5. – С. 46–58.

3. Белая книга. Реформирование высшей школы Беларуси в соответствии с целями, ценностями и основными направлениями политики Европейского пространства высшего образования [Электронный ресурс] / Обществ. Болон. ком. – Электрон. дан. – Минск, 2013. – 129 с. – Режим доступа: <http://bolognaby.org/?p=878&lang=BE>. – Загл. с экрана. – Дата обращения: 20.06.14.

4. Белых, Ю. Э. Система управления качеством образования в вузах Республики Беларусь: структура и направления развития / Белых Ю. Э., Пивоварчик Т. А. // Наук. часоп. Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова : зб. наук. пр. Сер. 5, Пед. науки: реалії та перспективи. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. - Вип. 21. - С. 14-20.

5. Болонский процесс как путь модернизации системы высшего образования Беларуси [Электронный ресурс] / [авт.: С. С. Ветохин, О. В. Граблевский, В. А. Дунаев, А. В. Лаврухин, Е. О. Савко ; науч. ред. А. В. Лаврухин]. – Электрон. дан. – Минск : Медисонт, 2014. – 68 с. – Режим доступа: http://bolognaby.org/wp-content/uploads/2014/01/BOLON_PROC.pdf. – Загл. с экрана. – Дата обращения: 20.06.14.

6. Государственная программа развития высшего образования на 2011–2015 годы [Электронный ресурс] : утв. постановлением Совета Министров Республики Беларусь от 01.07.2011 № 893 // Мир права. – Электрон. дан. – Минск, 2011. – Режим доступа: http://www.pravo.by/world_of_law/text.asp?RN=C21100893. – Загл. с экрана. – Дата обращения: 23.06.14.

7. Демчук, М. И. Проектирование стандартов высшего образования третьего поколения: преемственность и новации / М. И. Демчук, А. В. Макаров // Высшая школа. – 2012. – № 5. – С. 3–9.

8. Дергач, И. Министр образования о распределении, четырехлетнем сроке обучения и семи “проходных” баллах [Электронный ресурс] / Ирина Дергач // News tut.by. - Электрон. дан. – Минск, 2012. – Режим доступа: <http://news.tut.by/society/294544.html>. – Загл. с экрана. – Дата обращения: 19.06.14.

9. Житкевич, Г. Я. Зарубежные тенденции развития менеджмента образования и перспективы использования в высшей школе Республики Беларусь / Житкевич Галина Яковлевна, Коктыш Геннадий Иванович // Проблеми сучасної педагогічної освіти : зб. ст. Сер.: Педагогіка і психологія / РВНЗ „Кримський гуманітарний університет”. – Ялта, 2007. - Вип. 16, ч. 2. – С. 159–164. - Библиогр.: 6 назв.

10. Жук, О. Л. Беларусь: компетентностный подход в педагогической подготовке студентов университета / О. Л. Жук // Педагогика. – 2008. - № 3. – С. 99–105.

11. Жук, О. Л. Педагогическое образование в Республике Беларусь: состояние и направления развития / Ольга Леонидовна Жук // Высш. образование сегодня. – 2008. - № 1. – С. 37–40.

12. Кодекс Республики Беларусь об образовании [Электронный ресурс] : Закон Республики Беларусь от 13 янв. 2011 г. № 243-З : [по состоянию на 4 янв. 2014 г.] // Мир права. – Электрон. дан. – Минск, 2014. – Режим доступа: http://pravo.by/world_of_law/text.asp?RN=hk1100243. – Загл. с экрана. – Дата обращения: 23.06.14.

13. Кочурко, В. И. Некоторые аспекты реализации рекомендаций Болонской декларации в Республике Беларусь / Кочурко Василий Иванович // Проблеми сучасної педагогічної освіти : [зб. ст.]. Сер.: Педагогіка і психологія / РВНЗ „Кримський гуманітарний університет”. - Ялта, 2007. - Вип. 14, ч.1. - С. 113-118.

14. Крупник, С. Менеджмент в образовании Беларуси / С. Крупник, В. Мацкевич, В. Реут // Директор шк. Україна. – 2010. - № 9. – С. 47-64.

15. Курбацкий, В. Н. Методы и средства творческого обучения информационным технологиям при повышении квалификации учителей гуманитарных дисциплин в Республике Беларусь : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Курбацкий Владимир Николаевич ; Моск. гор. пед. ун-т. – М., 2007. – 223 с.

16. Макаров, А. В. Стандарты высшего образования нового поколения в Республике Беларусь и Российской Федерации / А. В. Макаров, Н. И. Максимов, В. Т. Федин ; МОН РФ, Федер. агентство по образованию [и др.]. – Изд. 2-е, стер. – М., 2009. – 46 с.

17. Макет образовательного стандарта высшего образования второй ступени (магистратуры) [Электронный ресурс] : утв. приказом М-ва образования Республики Беларусь от 30.12.2011 № 850 / М-во образования Республики Беларусь. – Электрон. дан. – Минск, 2011. – Режим доступа: edu.gov.by/sm.aspx?guid=97623. – Загл. с экрана. – Дата обращения: 20.06.14.

18. Макет образовательного стандарта высшего образования первой ступени [Электронный ресурс] : утв. приказом М-ва образования Республики Беларусь от 07.03.2013 № 143 / М-во образования Республики Беларусь. – Электрон. дан. – Минск, 2013. – Режим доступа: <http://www.bsu.by/Cache/Page/449333.pdf>. – Загл. с экрана. – Дата обращения: 20.06.14.

19. Национальная система и образовательные стандарты высшего образования Республики Беларусь : эксперт. аналит. докл. / [авт. докл.: А. В. Макаров, В. И. Батюшко ; Федер. агентство по образованию], Исследоват. центр проблем качества подгот. специалистов Нац. исследоват. технол. ун-та „МИСиС” [и др.]. – Изд. 2-е, переработ. и доп. – М., 2009. – 139 с.

20. Национальная стратегия устойчивого социально-экономического развития Республики Беларусь на период до 2020 г. / Нац. комиссия по устойчивому развитию Республики Беларусь. – Минск : Юнипак, 2004. – 200 с. – Сведения также доступны с Интернета: http://un.by/pdf/OON_sMall_Rus.pdf. – Дата обращения: 20.06.14.

21. О высшем образовании [Электронный ресурс] : Закон Республики Беларусь от 11 июля 2007 г. № 252-З : [по состоянию на 6 июля 2009 г.] // Pravo.by : [Нац. правовой Интернет-портал Республики Беларусь]. – Электрон. дан. – Минск, 2009. – Режим доступа: <http://www.pravo.by/main.aspx?guid=3871&p0=h10700252&p2={NRPA}>. – Загл. с экрана. – Утратил силу Кодексом Республики Беларусь об образовании от 13 янв. 2011 г. № 243-З. – Дата обращения: 20.06.14.

22. Общегосударственный классификатор Республики Беларусь ОКРБ 011-2009 «Специальности и квалификации» [Электронный ресурс] : утв. постановлением М-ва образования Республики Беларусь от 02.06.2009 г. № 36 : [по состоянию на 22.04.2014 г.] / М-во образования Республики Беларусь. – Электрон. дан. – Минск, 2014. – Режим доступа: <http://edu.gov.by/ru/main.aspx?guid=19861>. – Загл. с экрана. – Дата обращения: 20.06.14.

23. Петровская, О. В. Система высшего образования в Республике Беларусь: специфика, проблемы, перспективы / О. В. Петровская, Н. А. Петровский // Право и образование. – 2009. – № 9. – С. 4–17. – Библиогр.: 11 назв.

24. Программа деятельности Правительства Республики Беларусь на 2011–2015 годы [Электронный ресурс] : утв. Постановлением Совета Министров Республики Беларусь от 18.02.2011 г. № 216 // Совет Министров Республики Беларусь : [офиц. сайт]. – Электрон. дан. – Минск, 2011. – Режим доступа: http://government.by/upload/docs/pdp2011_2015.pdf. – Загл. с экрана.

– Дата обращения: 23.06.14.

25. Программа социально-экономического развития Республики Беларусь на 2011–2015 гг. [Электронный ресурс] : утв. указом Президента Республики Беларусь от 11 апр. 2011 г. № 136. – Электрон. дан. – Минск, 2011. – Режим доступа: http://www.economy.gov.by/ru/macroeconomy/programma_soc_econom_razvitia. – Загл. с экрана. – Дата обращения: 23.06.14.

26. Статистический ежегодник Республики Беларусь : 2013 / Нац. стат. ком. Республики Беларусь. – Минск, 2013. – 578 с. – Сведения также доступны с Интернета: <http://belstat.gov.by/homep/ru/publications/yearbook/2013/about.php>. – Дата обращения: 23.06.14.

27. СТБ ISO 9001:2009 Системы менеджмента качества. Требования = Сістэмы менеджменту якасці. Патрабаванні (ISO 9001:2008, IDT) : изд. офиц. / Гос. стандарт Республики Беларусь. – Минск, 2009. – 39 с. – Сведения также доступны с Интернета: http://st.vstu.by/files/4213/5875/0518/_ISO_9001-2009.pdf. – Дата обращения: 23.06.14.

28. Строчук, М. Подготовка педагогических кадров в высших учебных заведениях Беларуси / Михаил Строчук // Psychologiczne i pedagogiczne podstawy kształcenia specjalistów w warunkach integracji europejskiej = Psychological and pedagogic foundations of educating specialists in the conditions of european integration / Akademia Swietokrzyska im. Jana Kochanowskiego w Kielcach ; Wszechnica Swietokrzyska w Kielcach. - Kielce, 2004. - Т. 1. – S. 163-169.

29. Титович, И. В. История участия Беларуси в Болонском процессе [Электронный ресурс] / Титович Игорь Владимирович // Белорусский государственный университет : [офиц. сайт]. – Электрон. дан. – Минск, 2014. – Режим доступа: <http://www.bsu.by/main.aspx?guid=383793>. – Загл. с экрана.

30. Dobrynin, M. Tendencje rozwoju wyzszej szkoly na Bialorusi w swietle wyzwan XXI stulecia / Michal Dobrynin, Michal Strocuk // Psychologiczne i pedagogiczne podstawy kształcenia specjalistów w warunkach integracji europejskiej = Psychological and pedagogic foundations of educating specialists in the conditions of european integration / Akademia Swietokrzyska im Jana Kochanowskiego ; Wszechnica Swietokrzyska w Kielcach. - Kielce, 2004. – Т. 1. – S. 239-248.

1. Osvita v Bilorusi. Yevropeiska Bolonska systema – problemy, modernizatsiia, dosvid [Osvita in Bilorusi. Evropeyska of Bologna system - problems modernizatsiya, dosvid]. Retrieved from <http://zrada.org/suchasnist/27-ocvita-molod/711-osvita-v-bilorusi-evropejska-bolonska-sistema-problemi-modernizatsija.html> [in Ukrainian].

2. Bajdenko, V. I. (2010). Nekotorye tendencii razvitija sistem vysshego obrazovanija v stranah SNG [Some trends in the development of higher education systems in the countries of the CIS]. Vyssh. obrazovanie v Rossii – Higher education in Russia, 5, 46–58 [in Russian].
3. Obshhestvennyj Bolonskij komitet (2013). Belaja kniga. Reformirovanie vysshej shkoly Belarusi v sootvetstvii s celjami, cennostjami i osnovnymi napravlenijami politiki Evropejskogo prostranstva vysshego obrazovanija [White Paper. Reform of the Higher School of Belarus in accordance with the goals, values, and the main policy of the European Higher Education Area]. Retrieved from <http://bolognaby.org/?p=878&lang=BE> [in Russian].
4. Belyh, Ju. Je., & Pivovarchik T. A. (2010). Sistema upravlenija kachestvom obrazovanija v vuzah Respubliki Belarus': struktura i napravlenija razvitija [Quality Management System in Higher Education of the Republic of Belarus: the structure and direction of the]. Naukovyi chasopys Natsionalnogo pedahohichnogo universytetu imeni M. P. Drahomanova : zbirnyk naukovykh prats. Seria 5, Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy – Scientific Journal of the National Pedagogical University MPDragomanov: Collected Works. Series 5, Teaching Science: Realities and Prospects, 21, 14–20 [in Russian].
5. Vetohin, S. S., Grablevskij, O. V., Dunaev V. A., Lavruhin A. V., & Savko E. O. (2014). Bolonskij process kak put' modernizacii sistemy vysshego obrazovanija Belarusi [Bologna process as a way to modernize the system of higher education in Belarus]. (A.V. Lavrukhin Ed.). Minsk : Medisont Retrieved from http://bolognaby.org/wp-content/uploads/2014/01/BOLON_PROC.pdf [in Russian].
6. Gosudarstvennaja programma razvitija vysshego obrazovanija na 2011–2015 gody : utverzhdannaja postanovleniem Soveta Ministrov Respubliki Belarus' ot 01.07.2011 № 893 [State Program on Development of Higher Education for 2011-2015 : approved by the Council of Ministers of the Republic of Belarus of July 1, 2011 № 893] (2011, July, 1). Mir prava – World of law. Retrieved from http://www.pravo.by/world_of_law/text.asp?RN=C21100893 [in Russian].
7. Demchuk, M. I., & Makarov, A. V. (2012). Proektirovanie standartov vysshego obrazovanija tret'ego pokolenija: preemstvennost' i novacii [Design standards for higher education of the third generation: the continuity and innovation]. Vyshhejschaja shkola – High school 5, 3–9 [in Russian].
8. Dergach, I. (2012). Ministr obrazovanija o raspredelenii, chetyrehletnem sroke obuchenija i semi „prohodnyh” ballah [Minister of Education on the distribution, four-year colleges and seven „walk-through” points]. News tut.by. Retrieved from <http://news.tut.by/society/294544.html> [in Russian].
9. Zhitkevich, G. Ja., & Koktysh, G. I. (2007). Zarubezhnye tendencii razvitija menedzhmenta obrazovanija i perspektivy ispol'zovanija v vysshej shkole Respubliki Belarus' [Foreign education management development trends and prospects in higher education of the Republic of Belarus]. Problemi

suchasnoï pedagogichnoï osviti : zb. st. Ser.: Pedagogika i psihologija – Problemy suchasnoi pedahohichnoi osvity : zbirnyk statei Seria: Pedahohika i psykhohiia, 16 (2), 159–164 [in Russian].

10. Zhuk, O. L. (2008). Belarus': kompetentnostnyj podhod v pedagogicheskoj podgotovke studentov universiteta [Belarus: the competence approach in teacher training university students]. Pedagogika – Pedagogy, 3, 99–105 [in Russian].

11. Zhuk, O. L. (2008). Pedagogicheskoe obrazovanie v Respublike Belarus': sostojanie i napravlenija razvitija [Teacher education in the Republic of Belarus: state and development trends]. Vysshee obrazovanie segodnja – Higher education today, 1, 37–40 [in Russian].

12. Kodeks Respubliki Belarus' ob obrazovanii Zakon Respubliki Belarus' ot 13 janvarja 2011 g. № 243-Z : [po sostojaniju na 4 janvarja 2014 g.] [Code of the Republic of Belarus on Education Act of January 13, 2011 № 243-W [as of January 4, 2014]] (2014). Mir prava – World of law. Retrieved from http://pravo.by/world_of_law/text.asp?RN=hk1100243 [in Russian].

13. Kochurko, V. I. (2007). Nekotorye aspekty realizacii rekomendacij Bolonskoj deklaracii v Respublike Belarus' [Some aspects of the implementation of the recommendations of the Bologna Declaration in Belarus]. Problemy suchasnoi pedahohichnoi osvity : [zbirnyk statei] Seria: Pedahohika i psykhohiia – Problems of Modern Teacher Education : [collection of articles]. Series: Pedagogy and Psychology, 14 (1), 113–118 [in Russian].

14. Krupnik, S., Mackevich V., & Reut V. (2010). Menedzhment v obrazovanii Belarusi [Education Management Belarus]. Dyrektor shkoly. Ukraina – Director of the school. Ukraine, 9, 47–64 [in Russian].

15. Kurbackij, V. N. (2007). Metody i sredstva tvorcheskogo obuchenija informacionnym tehnologijam pri povyshenii kvalifikacii uchitelej gumanitarnyh disciplin v Respublike Belarus' [Methods and tools for creative teaching information technology at the professional development of teachers of humanities in Belarus]. Candidate's thesis. Moskva [in Russian].

16. Makarov, A. V., Maksimov, N. I., & Fedin, V. T. (2009). Standarty vysshego obrazovanija novogo pokolenija v Respublike Belarus' i Rossijskoj Federacii [Standards of higher education of a new generation in the Republic of Belarus and the Russian Federation]. (Ed. 2, stereotype). Moskva [in Russian].

17. Maket obrazovatel'nogo standarta vysshego obrazovanija vtoroj stupeni (magistratury) : utverzhden prikazom Ministerstva obrazovanija Respubliki Belarus' ot 30.12.2011 № 850 [Layout of the educational standard of higher education of the second stage (graduate) approved by order of the Ministry of Education of the Republic of Belarus of December 30, 2011 № 850] (2011, December, 30). Retrieved from edu.gov.by/sm.aspx?guid=97623 [in Russian].

18. Maket obrazovatel'nogo standarta vysshego obrazovanija pervoj stupeni : utverzhden prikazom Ministerstva obrazovanija Respubliki Belarus' ot 07.03.2013 № 143 [Layout of the educational standard of higher education first stage: approved by order of the Ministry of Education of March 7, 2013 № 143] (2013, March, 7). Retrieved from <http://www.bsu.by/Cache/Page/449333.pdf> [in Russian].

19. Makarov, A. V., & Batjushko V. I. (2009). Nacional'naja sistema i obrazovatel'nye standarty vysshego obrazovanija Respubliki Belarus' : jekspertnyj analiticheskij doklad [National System and educational standards for higher education of the Republic of Belarus: expert analytical report] (Ed. 2, revised and enlarged). Moskva [in Russian].

20. Nacional'naja komissija po ustojchivomu razvitiju Respubliki Belarus' (2004). Nacional'naja strategija ustojchivogo social'no-jekonomicheskogo razvitija Respubliki Belarus' na period do 2020 g. [National strategy for sustainable socio-economic development of the Republic of Belarus for the period up to 2020]. Minsk : Junipak [in Russian].

21. O vysshem obrazovanii : Zakon Respubliki Belarus' ot 11 ijulja 2007 g. № 252-Z : [po sostojaniju na 6 ijulja 2009 g.] [On Higher Education Law of the Republic of Belarus of July 11, 2007 № 252-W] (2009, July, 6). Retrieved from <http://www.pravo.by/main.aspx?guid=3871&p0=h10700252&p2={NRPA}> [in Russian].

22. Obshhegosudarstvennyj klassifikator Respubliki Belarus' OKRB 011-2009 „Special'nosti i kvalifikacii” : utverzhden postanovleniem Ministerstva obrazovanija Respubliki Belarus' ot 02.06.2009 g. № 36 : [po sostojaniju na 22.04.2014 g.] [National Classifier of the Republic of Belarus OKRB 011-2009 „specialties and qualifications” : approved by the Ministry of Education of the Republic of Belarus of June 2, 2009 № 36] (2014, April, 22). Retrieved from <http://edu.gov.by/ru/main.aspx?guid=19861> [in Russian].

23. Petrovskaja, O. V., & Petrovskij, N. A. (2009). Sistema vysshego obrazovanija v Respublike Belarus': specifika, problemy, perspektivy [The higher education system in the Republic of Belarus: specificity, problems and prospects]. Pravo i obrazovanie – Law and education, 9, 4–17 [in Russian].

24. Programma dejatel'nosti Pravitel'stva Respubliki Belarus' na 2011–2015 gody : utverzhdena Postanovleniem Soveta Ministrov Respubliki Belarus' ot 18.02.2011 g. № 216 [The program of activities of the Government of the Republic of Belarus for 2011-2015 : approved by the Decree of the Council of Ministers on February 18, 2011 № 216] (2011, February, 18). Retrieved from http://government.by/upload/docs/pdp2011_2015.pdf [in Russian].

25. Programma social'no-jekonomicheskogo razvitija Respubliki Belarus' na 2011–2015 gg. : utverzhdena ukazom Prezidenta Respubliki Belarus' ot 11 aprelja 2011 № 136 [Socio-economic development of the Republic of Belarus for 2011-2015. : Approved by Presidential Decree of April 11,

2011 № 136] (2011, April, 11). Retrieved from http://www.economy.gov.by/ru/macroeconomy/programma_soc_econom_razvitia [in Russian].

26. Nacional'nyj statisticheskij komitet Respubliki Belarus' (2013). Statisticheskij ezhegodnik [Statisticheskij ezhegodnik]. Minsk [in Russian].

27. Gosudarstvennyj standart Respubliki Belarus' (2009). STB ISO 9001:2009 Sistemy menedzhmenta kachestva. Trebovanija : izdanie oficial'noe [STB ISO 9001:2009 Quality Management Systems. Requirements: official publication]. Minsk [in Russian].

28. Stochuk, M. (2004). Podgotovka pedagogicheskikh kadrov v vysshih uchebnyh zavedenijah Belarusi [Preparation of teaching staff in higher education institutions in Belarus]. Psychologiczne i pedagogiczne podstawy ksztalcenia specjalistow w warunkach integracji europejskiej – Psychological and pedagogic foundations of educating specialists in the conditions of european integration, 1, 163-169 [in Russian].

29. Titovich, I. V. (2014). Istorija uchastija Belarusii v Bolonskom processe [History of Belarus' participation in the Bologna process]. Retrieved from <http://www.bsu.by/main.aspx?guid=383793> [in Russian].

30. Dobrynin, M, & Stochuk, M. (2004). Tendentsii rozvytku vyshchoi osvity Bilorusi v svitli vyklykiv KhKhI stolittia [Rends in the Higher Education of Belarus in the light of the challenges of the XXI century]. Psychologiczne i pedagogiczne podstawy ksztalcenia specjalistow w warunkach integracji europejskiej – Psychological and pedagogic foundations of educating specialists in the conditions of european integration, 1, 239-248 [in Polish]